

Dr Krzysztof Żok

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: 0000-0002-9407-5307

e-mail: krzysztof.zok@amu.edu.pl

Sprzecznność z prawem jako przesłanka odpowiedzialności członka zarządu — analiza orzecznictwa¹

Unlawfulness as a premise for the member of the management board liability — case law analysis

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie sprzecznności z prawem jako przesłanki odpowiedzialności członka zarządu za szkodę wyrządzoną spółce. Głównym punktem odniesienia dla tych rozważań jest orzecznictwo, w którym wymaga się wskazania przez spółkę „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu. W artykule wywodzi się, że takie ujęcie budzi istotne trudności teoretyczne i praktyczne związane z dokładnym określeniem prawidłowego zachowania członka zarządu. Jednocześnie z analizy wynika, że orzeczenia najczęściej odnoszą się do powyższego wymogu w szczególności kontekście, tj. w sprawach dotyczących naprawienia szkody wyrządzonej spółce przez niestaranne zachowanie członka zarządu. W konkluzji artykuł kwestionuje zasadność omawianego wymogu.

Słowa kluczowe: sprzecznność z prawem, odpowiedzialność cywilnoprawna, prawo handlowe

JEL: G340, G380, K150, K220

Abstract

The purpose of this article is to investigate the unlawfulness as a premise for liability of a management board member for damage caused to the company. The main point of reference for these considerations is the case law which requires the company to indicate a 'specific' provision breached by a management board member. The article argues that such an approach raises significant theoretical and practical difficulties related to the precise determination of the correct behaviour of a management board member. At the same time, the analysis shows that the judgments most often refer to the above requirement in a special context, i.e. in cases concerning compensation for damage caused by negligent behaviour of the management board member. In conclusion, the article questions the validity of the discussed requirement.

Keywords: unlawfulness, civil liability, company law

Wprowadzenie

Odpowiedzialność członków zarządu za szkodę wyrządzoną spółce stanowi istotną konstrukcję chroniącą interesy nie tylko współników, lecz także wierzycieli spółki (Hotel, 2015, s. 90; Koch, 2004, s. 537; Opalski, 2016, art. 483, nb. 1, 2018, art. 293, nb. 1; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 13). Słusznie zatem wskazuje się na znaczenie wspomnianej odpowiedzialności dla prawidłowego kształtowania ładu korporacyjnego (*corporate governance*) (Chelkowska, 2016, s. 31–32; Guzewicz i Jagodziński, 2013, s. 47; Opalski, 2016, art. 483, nb. 30, 2018, art. 293, nb. 30; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 13, 22;

Oplustil, 2010, s. 755–757; podobnie Hotel, 2015, s. 79, 90; Kidyba, 2020a, art. 293, t. 1, 2020b, art. 483, t. 1; Kułak, 2015, s. 287; Siemiątkowski, 2007, s. 113–114; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 652). Stwierdzenie to nie oznacza jednak, że aktualne uregulowanie tej kwestii jest wolne od kontrowersji. Przeciwnie, przesłanki odpowiedzialności członków zarządu budzą znaczne wątpliwości. Ich źródła można dopatrywać się w prezentowanej w orzecznictwie wykładni art. 293 i art. 483 k.s.h., cechującej się nierzadko wąskim ujęciem sprzecznności z prawem zachowania członka zarządu (ustawa z 15.09.2000 r. — Kodeks spółek handlowych, dalej: „kodeks spółek handlowych” lub k.s.h.). Pogląd

ten stanowi zarazem często punkt wyjścia do formułowania w literaturze wypowiedzi dotyczących omawianego zagadnienia. Warto jednak od razu zauważyć, że rozważania zawarte w niniejszym opracowaniu wskazują również na aprobowanie w judykaturze wykładni ujmującej szerzej bezprawność członka zarządu.

Poniższe uwagi zmierzają do zbadania trafności i spójności prezentowanego w orzecznictwie stanowiska. W tym celu poddano analizie dostępne publicznie rozstrzygnięcia nie tylko Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych, lecz także sądów niższych instancji. Poczynione w tej mierze uwagi wskazują na zbliżanie się stanowiska judykatury do poglądów przeważających w doktrynie. Jednocześnie zbadanie wspomnianych rozstrzygnięć prowadzi do wniosku, że koncepcje wypracowane w orzecznictwie nie są w pełni monolityczne i konsekwentne. Warto zauważyć, że w art. 300¹²⁵ k.s.h., regulującym odpowiedzialność członka organu prostej spółki akcyjnej, ustawodawca zrezygnował z odwoływania się do sprzeczności z prawem. Niemniej zasadnicze znaczenie ma w tym przypadku zidentyfikowanie obowiązków funkcjonariusza spółki. Kontrowersje dotyczące wykładni art. 293 i art. 483 k.s.h. również odnoszą się do pytania o prawidłowe zachowanie członka zarządu. Dlatego warto rozważyć, czy uwagi przedstawione w orzecznictwie oferują doskonałą interpretację art. 293 i art. 483 k.s.h.

Ze względu na obszerność tego zagadnienia dalsze uwagi skupiają się na analizie sprzeczności z prawem zachowania członka zarządu jako przesłanki jego odpowiedzialności cywilnoprawnej. Kwestia ta ma bowiem istotne znaczenie dla poprawnej wykładni powołanych przepisów. Jednocześnie w literaturze zauważa się, że celem art. 293 i art. 483 k.s.h. jest właśnie szczególne ukształtowanie bezprawności działania albo zaniechania wspomnianego funkcjonariusza spółki (Bilewska, 2007, s. 275, 2009, s. 1071; Błaszczuk, 2009b, s. 4, 2012a, s. 83; Guzewicz i Jagodziński, 2013, s. 47; Koch, 2004, s. 542; podobnie pod rządami poprzednio obowiązujących przepisów Radwan-Röhrenschef, 1999, s. 17). Pogląd ten jest też podzielany w orzecznictwie (wyrok SN z 8.11.2018 r., II CSK 587/17; wyrok SN z 24.09.2008 r., II CSK 118/08). Poniższe rozważania nie obejmują natomiast pytania, czy niedołożenie należytej staranności powinno być rozpatrywane na płaszczyźnie bezprawności bądź winy. Zagadnienie to zasługuje niewątpliwie na pogłębioną analizę, której przedstawienie przekraczałoby ramy niniejszego opracowania.

Wymóg dokładnego oznaczenia sprzeczności z prawem

Źródła kontrowersji związanych ze stanowiskiem zajmowanym w orzecznictwie można dopatrywać się w wymogu dokładnego określenia przepisu naruszonego przez członka zarządu. Jak wskazano w wyroku Sądu Najwyższego z 9.02.2006 r., „ustalenie bezprawności w rozumieniu art. 293 k.s.h. nie może ograniczać się jedynie do ogólnikowego stwierdzenia, że działanie lub zaniechanie było sprzeczne

z prawem lub umową spółki, lecz powinno wskazywać — z przytoczeniem konkretnych przepisów prawa lub postanowień umowy — na czym polegała sprzeczność zachowania członka organu spółki z oznaczonym przepisem prawa lub postanowieniem umowy” (wyrok SN z 9.02.2006 r., V CSK 128/05). Pogląd ten został następnie zaakceptowany nie tylko na tle art. 293 k.s.h. (wyrok SA w Łodzi z 19.12.2012 r., I ACa 946/12; wyrok SA w Warszawie z 7.06.2018 r., VII AGa 156/18; wyrok SA w Warszawie z 18.08.2011 r., I ACa 54/11; wyrok SO w Łodzi z 19.09.2014 r., X GC 888/13; wyrok SO w Olsztynie z 27.07.2017 r., V GC 64/15; wyrok SO w Rzeszowie z 4.04.2018 r., VI GC 298/17; wyrok SR w Oławie z 20.02.2014 r., VI C 577/13), lecz także na tle art. 483 k.s.h. (wyrok SA w Krakowie z 1.03.2017 r., I ACa 1469/16; wyrok SA w Krakowie z 9.10.2018 r., I AGa 347/18; wyrok SA w Warszawie z 28.11.2014 r., I ACa 805/14; podobnie wyrok SO w Gliwicach z 12.08.2016 r., X Ga 139/16). Co więcej, w wymienionych orzeczeniach cytaty ten powtarzany jest nierzadko dosłownie. Aprobacie dla referowanego ujęcia nie towarzyszy jednak pogłębienie refleksji nad prezentowanym poglądem.

Szeroka recepcja stanowiska wyrażonego w wyroku z 9.02.2006 r. może być odczytywana pozytywnie, jako przejaw dążenia do jednolitości orzecznictwa i pewności prawa. Trzeba jednak zauważyć, że częste powoływanie się na omawiany pogląd podnosi jego rangę, podkreślając doniosłość przytoczonej wypowiedzi. Efekt ten dodatkowo wzmacnia aprobata udzielona rozważanej koncepcji przez część przedstawicieli doktryny (Bilewska, 2007, s. 276–279, 2009, s. 1072; Błaszczuk, 2009a, s. 41, 2012b, s. 48, 50, 2012a, s. 81–85; Borysewicz, 2017, s. 63; tak też zdaje się Guzewicz i Jagodziński, 2013, s. 48; Kidyba, 2020a, art. 483, t. 3; Kopaczńska-Pieczniak, 2013, s. 762; Kułak, 2015, s. 291; Popiołek, 2015, art. 483, nb. 6; Strzelczyk, 2012, art. 293, t. 7, art. 483, t. 6), choć należy podkreślić, że w doktrynie zgłaszane są w tej mierze również istotne wątpliwości co do trafności stanowiska prezentowanego w judykaturze (Hotel, 2015, s. 81, 90; Jastrzębski, 2013, s. 15, 19; podobnie Nowacki, 2021, art. 293, nb. 43; Opalski, 2016, art. 483, nb. 17–18, 2018, art. 293, nb. 17–18; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 11, 13–14; Oplustil, 2010, s. 763–766; Oplustil i Włudyka, 2012, s. 834–840; Pabis, 2020, art. 293, nb. 6; Stefanicki, 2020, s. 126–127; Szczurowski, 2020, art. 293, nb. 15; podobnie Chełkowska, 2016, s. 33).

Z tej perspektywy trzeba zaznaczyć, że akcentowanie konieczności dokładnego uzasadnienia żądania spółki, w tym precyzyjnego sformułowania zarzutu kierowanego wobec członka zarządu, jest co do zasady trafne. Problematyczny w referowanym stanowisku wydaje się natomiast nacisk na konieczność wskazania „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu. Trzeba także podkreślić, że powyższa wypowiedź Sądu Najwyższego i podziela ją wypowiedzi prezentowane w orzecznictwie nie mogą być poczytywane jedynie jako optatyw, a więc życzenie lub prośba nieskierowane do żadnego adresata. Przeciwnie, wypowiedź ta stanowi wytyczną (dyrektywę), która — zdaje się — znacząco oddziałuje na wykładnię art. 293 i art. 483 k.s.h.

Formułowanie wytycznych precyzujących przesłanki odpowiedzialności członków zarządu może okazać się pomocne. W literaturze wskazuje się bowiem na pewien niedostatek szczegółowych standardów realizacji zadań funkcjonariuszy spółek kapitałowych (Opalski i Oplustil, 2013b, s. 21). Sądzę jednak, że koncepcja przedstawiona w orzecznictwie nie czyni zadość temu postulatowi, a jej praktyczna przydatność jest wątpliwa.

Cel dokładnego oznaczenia sprzeczności z prawem

Z tej perspektywy powstaje przede wszystkim pytanie o powód sformułowania omawianego wymogu. Warto w tej mierze zwrócić uwagę na wyrok z 24.09.2008 r., w którym Sąd Najwyższy stwierdził, że „celem odrębnego uregulowania odpowiedzialności odszkodowawczej *ex contractu* członków zarządu [...] było przede wszystkim ściśle określenie przesłanki niewykonania lub nienależytego wykonania łączącego ich ze spółką stosunku organizacyjnego. Niewykonanie lub nienależyte wykonanie musi łączyć się [...] z naruszeniem przepisów obowiązującego prawa lub postanowień umowy spółki” (wyrok SN z 24.09.2008 r., II CSK 118/08). Pogląd ten spotkał się następnie z akceptacją w orzecznictwie (wyrok SN z 8.11.2018 r., II CSK 587/17). Tym samym powołane wyroki nawiązały do stanowiska wcześniej prezentowanego w literaturze (Bilewska, 2007, s. 275; Koch, 2004, s. 542; podobnie pod rządami poprzednio obowiązujących przepisów Radwan-Röhrenscheff, 1999, s. 17). Ujęcie to akceptowano w doktrynie także po wydaniu wyroku Sądu Najwyższego z 24.09.2008 r. (Bilewska, 2009, s. 1071; Błaszczuk, 2009b, s. 4, 2012a, s. 83; Guzewicz i Jagodziński, 2013).

Przytoczone orzeczenie uwidacznia dążenie do ściśniętej interpretacji przesłanek odpowiedzialności członków zarządu za szkodę wyrządzoną spółce. Powyższa rekonstrukcja *ratio legis* art. 293 k.s.h., zachowująca aktualność także w kontekście art. 483 k.s.h., pozostaje jednak w opozycji do innego poglądu prezentowanego w orzecznictwie. Niekiedy bowiem podnosi się, że powołane przepisy zaostrzają odpowiedzialność członków zarządu (wyrok SR w Kędzierzynie Koźlu z 15.11.2016 r., I C 1229/15). Podobnie w literaturze odpowiedzialność z art. 293 i art. 483 k.s.h. ujmuje się jako surową (Koch, 2004, s. 539; Sołtysiński i Moskwa, 2016, s. 560; Szajkowski i Tarska, 2013 art. 483, nb. 3; Tworowska, 2015, s. 243) lub szeroką (Bieniak, 2020, art. 483, nb. 3, 6; Grzegorzczak, 2011, s. 40; Siemiątkowski, 2007, s. 113–114; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 652; podobnie zdaje się Tworowska, 2016, s. 99). Takie ujęcie wydaje się jednak w mojej ocenie niespójne. Trudno bowiem uznać, że zawężenie bezprawności zachowania dłużnika skutkuje zaostrzeniem jego odpowiedzialności; zwłaszcza że pozostałe przesłanki odpowiedzialności kontraktowej (tj. wina, szkoda, związek przyczynowo-skutkowy) nie odbiegają istotnie od modelowego rozwiązania przyjętego w kodeksie cywilnym (ustawa z 23.04.1964 r. — Kodeks cywilny, dalej: k.c.). Trafnie zatem podaje się w wątpliwość przypisywa-

nie w praktyce surowego charakteru odpowiedzialności przewidzianej w art. 293 i art. 483 k.s.h. (Błaszczuk, 2012a, s. 81, 84, 86–87).

Trzeba przy tym zaznaczyć, że wąskie ujmowanie przesłanek odpowiedzialności cywilnoprawnej niekoniecznie zasługuje na negatywną ocenę, o ile można wskazać przekonujące uzasadnienie dla takiej koncepcji. Można by bowiem przykładowo wywodzić, że takie ujęcie lepiej uwzględnia specyfikę prowadzenia działalności gospodarczej, zapewniając członkom zarządu odpowiedni zakres swobody decyzji (zob. Chełkowska, 2016, s. 32; Jastrzębski, 2013, s. 16; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 20; Oplustil, 2010, s. 756–757; Rodzyńkiewicz, 2018, art. 293, t. 2; Siemiątkowski, 2007, s. 183; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 713–714; Szumański, 2004, s. 599). Podobne uzasadnienie nie zostało jednak przedstawione w analizowanych orzeczeniach, co może z kolei wskazywać na literalne interpretowanie art. 293 i art. 483 k.s.h. przy jednoczesnym abstrahowaniu od rzeczywistej roli członka zarządu. Co więcej, w doktrynie słusznie wskazuje się na brak podstawy do dalszego łagodzenia omawianej odpowiedzialności (Błaszczuk, 2012a, s. 81, 87; podobnie Sołtysiński, 2011, s. 51, 53, 55). Przyjęta w judykaturze wytyczna wydaje się na tym tle niejasna i prowadząca do niepożądanych rezultatów.

„Konkretny” przepis

Analiza omawianej wytycznej prowadzi ponadto do pytania, czy dokładne określenie sprzeczności z prawem działania albo zaniechania członka zarządu polega na wskazaniu naruszenia „konkretnego” przepisu, czy „konkretniej” normy prawnej. Nie ulega wątpliwości, że możliwe jest podanie oznaczonego fragmentu tekstu prawnego, w którym opisano zachowanie, jakiego członek zarządu nie powinien realizować. Spostrzeżenie to zdaje się *prima facie* przemawiać za pierwszym ujęciem. Trafne jednak w mojej ocenie jest odmienne stanowisko. Odpowiedzialność przewidziana w art. 293 i art. 483 k.s.h. powstaje bowiem w przypadku określonego zachowania członka zarządu. Zachowanie człowieka może być z kolei sprzeczne tylko z normą prawną jako wypowiedź wyznaczającą działanie albo zaniechanie jej adresatowi, a nie z przepisem jako jednostką redakcyjną tekstu prawnego. Z tej perspektywy zatem konsekwentne ściśle odnoszenie rozważanej dyrektywy do przepisu wydaje się obarczone błędem przesunięcia kategoryjnego. Co najwyżej, można je traktować jako pewien skrót myślowy. Stwierdzenie to nie usuwa jednak wszystkich kontrowersji. Wątpliwości budzi bowiem odniesienie wymogu „konkretności” do normy prawnej.

Nie wydaje się mianowicie, by celem omawianego wymogu było podanie przez spółkę konkretnej normy prawnej, tj. normy prawnej wyznaczającej jej adresatowi jednostkowe zachowanie. Należy raczej założyć, że rozważana dyrektywa miała doprowadzić do wskazania jednoznacznego wzorca zachowania, który stanowiłby punkt odniesienia przy rozważaniu bezprawności działania albo zaniechania członka za-

ządu. Koncepcja ta uzależnia jednak skuteczność żądania spółki od decyzji sądu co do „konkretności” wzorca zachowania wyznaczonego przez określoną normę prawną. Z tej perspektywy zatem wymóg sformułowany w wyroku z 9.02.2006 r. może paradoksalnie przyczyniać się do niejednolitości lub arbitralności rozstrzygnięć. Analiza poszczególnych wyroków przedstawiona w kolejnej części opracowania zdaje się potwierdzać to zastrzeżenie.

Niemniej część przedstawicieli literatury podnosi, że wskazanie naruszonego przepisu nie stanowi istotnej trudności (Kułak, 2015, s. 291; Siemiątkowski, 2007, s. 122, 177; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 708). Niekiedy wyrażenie wymienia się przepisy, których naruszenie może uzasadniać ponoszenie omawianej odpowiedzialności przez członka zarządu (Chełkowska, 2016, s. 33; Kidyba, 2014, art. 293, nb. 7, 2020a, art. 293, t. 3; Kopaczyńska-Pieczniak, 2013, s. 763; Siemiątkowski, 2007, s. 179, 182; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 709, 712; Żurek, 2003, s. 36–37). Nie kwestionując tego wyliczenia, należy zaznaczyć, że działalność gospodarcza nierzadko regulowana jest w sposób bardzo ogólny (Opalski, 2016, art. 483, nb. 20, 2018, art. 293, nb. 20; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 17–18; Oplustil, 2010, s. 766; Stefanicki, 2018, s. 696). Trafnie podnosi się przy tym, że w kodeksie spółek handlowych określono dokładnie obowiązki, które związane są raczej z organizacją spółki niż z prowadzeniem przez nią danej działalności (Hotel, 2015, s. 83; Jastrzębski, 2013, s. 16; Opalski, 2016, art. 483, nb. 20, 2018, art. 293, nb. 20; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 18; Oplustil, 2010, s. 765–766).

Spostrzeżenie to pozostaje aktualne w kontekście obowiązków członków zarządu (Chełkowska, 2016, s. 33, 35; Hotel, 2015, s. 82–83; Jastrzębski, 2013, s. 16, 19; Opalski, 2016, art. 483, nb. 20, 2018, art. 293, nb. 20; Opalski i Oplustil, 2013a, s. 28, 2013b, s. 17–18; Oplustil, 2010, s. 765–766; podobnie Stefanicki, 2020, s. 130–131; podobnie na tle poprzednio obowiązujących przepisów: Płonka, 1994, s. 218–219, 221, 227; Żurek, 2003, s. 39). Ustawodawca uregulował bowiem tylko niewielką część nakazów i zakazów stanowiących treść stosunku organizacyjnego, nakładając w pozostałym zakresie na członków zarządu obowiązek „prowadzenia spraw” i „reprezentacji” spółki (Chełkowska, 2016, s. 33, 35; Hotel, 2015, s. 83; Opalski, 2016, art. 483, nb. 20, 2018, art. 293, nb. 20; Opalski i Oplustil, 2013a, s. 28, 2013b, s. 18; Oplustil, 2010, s. 765–766; Siemiątkowski, 2007, s. 182; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 712–713; podobnie Płonka, 1994, s. 218–219, 221, 227). Oba te pojęcia nie zostały jednak wyjaśnione. W konsekwencji podnosi się, że wobec wspomnianych podmiotów ustawodawca *expressis verbis* nie formułuje nawet nakazu zachowania mającego na celu interes spółki i wspólników (Jastrzębski, 2013, s. 18). Trzeba jednak zaznaczyć, że taki obowiązek członka zarządu względem spółki jest niekiedy wywodzony w orzecznictwie z ogólnych przepisów o prowadzeniu spraw spółki (zob. poniżej).

Nie wdając się w ocenę tego rozwiązania, należy zaznaczyć, że podobny zabieg jest stosunkowo często stosowany przez ustawodawcę w ramach prawa obligacyjnego. Strony mogą bowiem zazwyczaj samodzielnie doprecyzować treść

łączącego je zobowiązania. Ustawodawca stosuje przy tym często zabiegi uelastyczniające regulację, posługując się np. zwrotami niedookreślonymi. Takie podejście jest nierzadko konieczne ze względu na specyfikę danej działalności i trudność przewidzenia wszystkich zachowań dłużnika.

Z tej perspektywy warto zatem zwrócić uwagę na wyrażony w judykaturze pogląd, w świetle którego „zapobiegliwi wspólnicy mogą [...] stworzyć w umowie spółki katalog działań i zaniechań uznawanych za niedopuszczalne” (wyrok SA w Warszawie z 7.06.2018 r., VII AGa 156/18; wyrok SA w Warszawie z 18.08.2011 r., I ACa 54/11). Koncepcja ta nawiązuje wprawdzie do stanowiska prezentowanego w literaturze (Szczęsny, 2007, s. 25–26). Niemniej powyższy postulat, moim zdaniem, nie jest możliwy do zrealizowania w praktyce z tych samych powodów, ze względu na które prawodawca nie jest w stanie wyczerpująco opisać wszystkich zachowań członków zarządu. Podobnie w literaturze słusznie ocenia się krytycznie możliwość stworzenia takiego katalogu (Dumkiewicz, 2020, art. 293, t. 4; Jastrzębski, 2013, s. 19; Opalski, 2018, art. 293, nb. 20; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 18, 2013a, s. 28; Oplustil i Włudyka, 2012, s. 837), zwłaszcza w przypadku spółki akcyjnej, której działalność zwykle cechuje się znacznym skomplikowaniem (Chełkowska, 2016, s. 33; Opalski, 2016, art. 483, nb. 20). Ujęcie proponowane w powołanym wyroku prowadziłoby również do nadmiernej kazuistyki.

Niezależnie zatem od zastrzeżeń dotyczących „konkretności” normy prawnej, nie ulega wątpliwości, że stanowisko prezentowane w orzecznictwie abstrahuje od powyższej specyfiki prywatnego prawa gospodarczego. Nasuwa ono raczej skojarzenie z zasadą *nullum crimen sine lege*. W powołanych orzeczeniach wywodzi się bowiem, że tylko naruszenie „konkretnych” przepisów uzasadnia domaganie się naprawienia szkody. Dokładniejsza analiza orzecznictwa wskazuje jednak, że powyższe podobieństwo jest pozorne. Rozważana wytyczna nie tworzy bowiem gwarancji dla jednostki przed ingerencją państwa, lecz raczej pełni rolę argumentu perswazyjnego przeciwko kwalifikowaniu niestaranego prowadzenia spraw spółki jako bezprawnego działania albo zaniechania członka zarządu.

Niekiedy w literaturze wskazuje się na możliwość częstego stosowania art. 483 k.s.h. (Grzegorzczak, 2011, s. 40). Przyjęta w orzecznictwie wykładnia przesłanek omawianej odpowiedzialności zdaje się jednak podważać ten pogląd. Słusznie bowiem podnosi się, że stwierdzenie sprzeczności z prawem zachowania, którego obiektywna nieprawidłowość nie budzi wątpliwości w ocenie sądu, okaże się często niemożliwe ze względu na trudność w zidentyfikowaniu „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu (Błaszczak, 2012a, s. 82, 2012b, s. 48; Jastrzębski, 2013, s. 15–16). Tym samym koncepcja wypracowana w judykaturze utrudnia żądanie naprawienia szkody, przecząc zarazem celowi, jaki przypisywany jest analizowanej regulacji (Koch, 2004, s. 538). Trafnie zatem zaznacza się, że kwestionowane stanowisko ogranicza zatem praktyczne znaczenie art. 293 i art. 483 k.s.h. (Błaszczak, 2012a, s. 85, 2012b, s. 50; Chełkowska, 2016, s. 33; Dumkiewicz, 2020, art. 293, t. 4; Stefanicki, 2020, s. 128). Warto wobec tego odnotować podejmo-

wane w najnowszym orzecznictwie próby zdystansowania się wobec rozważanej wytycznej, polegające na sygnalizowaniu, że podanie „konkretnego” przepisu nie jest konieczne do skutecznego domagania się odszkodowania (wyrok SO w Szczecinie z 15.05.2019 r., VIII GC 551/13).

Szczegółowe obowiązki członka zarządu

Jak sygnalizowano, czasami w literaturze wymienia się wyraźnie przewidziane w kodeksie spółek handlowych obowiązki, których naruszenie może uzasadniać w świetle art. 293 § 1 i art. 483 § 1 k.s.h. ponoszenie odpowiedzialności przez członka zarządu. Takie wyliczenia mają niewątpliwie istotny walor praktyczny. Jednocześnie katalog przykładowych przepisów ustanawiających wspomniane obowiązki zdaje się wskazywać na potencjalnie liczne i zróżnicowane przypadki domagania się naprawienia szkody od funkcjonariusza spółki. Analiza dostępnych publicznie orzeczeń częściowo podaje jednak w wątpliwość trafność tego założenia. Rozstrzygnięcia te dotyczyły bowiem głównie naruszenia zakazu zajmowania się sprawami, w których zachodzi sprzeczność interesów, oraz zakazu działalności konkurencyjnej. Wspomniane orzeczenia nie poruszały natomiast pozostałych przepisów wskazywanych w literaturze.

Stosunkowo nieliczne rozstrzygnięcia dotyczyły bowiem naruszenia norm prawnych precyzyjnie wskazujących zachowanie funkcjonariusza spółki. W judykaturze słusznie przyjęto mianowicie, że dokonanie wypłaty z naruszeniem art. 198 k.s.h. uzasadnia ponoszenie rozważanej odpowiedzialności przez członka zarządu (postanowienie SN z 15.02.2012 r., I PK 131/11; wyrok SO w Szczecinie z 15.05.2019 r., VIII GC 551/13). Słusznie przyjęto ponadto, że naruszenie art. 210 k.s.h. w wyniku zawarcia umowy ze spółką przez członka zarządu jest sprzeczne z prawem w rozumieniu art. 293 § 1 k.s.h. (wyrok SA w Szczecinie z 27.11.2020 r., I AGa 72/20). Podobnie w judykaturze stwierdzono, że nieuzasadniona wypłata środków pieniężnych spółki na prywatny rachunek członka zarządu narusza art. 379 k.s.h. i tym samym stanowi zachowanie sprzeczne z prawem (wyrok SO w Warszawie z 15.3.2016 r., XXVI GC 1094/14). Trafnie uznano poza tym, że uporczywe niedopuszczanie akcjonariusza do udziału w walnym zgromadzeniu, w wyniku czego uchwały tego organu były skutecznie kwestionowane, stanowi zachowanie sprzeczne z art. 406 k.s.h. i może skutkować powstaniem obowiązku naprawienia szkody (wyrok SA w Poznaniu z 11.10.2012 r., I ACa 336/12).

Warto jednak zaznaczyć, że w powyższych rozstrzygnięciach w ogóle nie odwołano się do wymogu dokładnego oznaczenia sprzeczności z prawem. Brak ten może wynikać z faktu, że w powołanych przepisach ustawodawca nie używa zwrotów niedookreślonych. Ponadto w art. 198 i art. 350 k.s.h. wskazano także wyraźnie na odpowiedzialność członków organów, którzy dokonali nieuprawnionych wypłat, choć odpowiedzialność ta może być również realizowania

niezależnie od art. 293 i art. 483 k.s.h. (Nowacki, 2021, art. 293, nb. 9; Opalski, 2016, art. 483, nb. 10, 2018, art. 293, nb. 10; Siemiątkowski, 2007, s. 193; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 709; Strzelczyk, 2012, art. 483, t. 3).

Zdecydowanie więcej orzeczeń dotyczyło natomiast naruszenia art. 209 i art. 377 k.s.h., nakazujących ujawnianie sprzeczności interesów i powstrzymywanie się od udziału w rozstrzyganiu tych spraw. Trafnie przy tym uznano w judykaturze, że zachowanie sprzeczne z powyższymi normami prawnymi uzasadnia ponoszenie odpowiedzialności przewidzianej w art. 293 i art. 483 k.s.h. (wyrok SA w Lublinie z 21.11.2018 r., I AGa 116/18; wyrok SO w Lublinie z 1.06.2017 r., IX GC 489/12; wyrok SO w Olsztynie z 11.12.2017 r., I C 708/16; podobnie wyrok SA w Krakowie z 12.01.2016 r., I ACa 1413/15). Podobnie zakwalifikowano także naruszenie zakazu działalności konkurencyjnej, wyrażonego w art. 211 i art. 380 k.s.h. (wyrok SA w Krakowie z 1.03.2017 r., I ACa 1469/16; wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 627/13). Ponownie jednak nie odwołano się do omawianej dyrektywy dokładnego oznaczenia sprzeczności z prawem. Ponadto warto odnotować także wyrok, w którym sąd nie zasądził odszkodowania, gdyż nie dopatrzył się naruszenia art. 377 k.s.h. przez członka zarządu (wyrok SA w Warszawie z 28.11.2014 r., I ACa 805/14). Tym samym można *implicitie* przyjąć, że żądanie spółki wskazywało „konkretny” przepis. W przeciwnym razie — w świetle wymogu sformułowanego w orzecznictwie — wystarczające powinno być bowiem stwierdzenie braku wymaganej precyzji w opisie zachowania sprzecznego z prawem.

Wymienione rozstrzygnięcia są niewątpliwie trafne. Zachowanie sprzeczne z zakazem działalności konkurencyjnej uważa się wręcz za przykładową postać działania objętego zakresem art. 293 i art. 483 k.s.h. (Popiołek, 2015, art. 483, nb. 5; Pinior, 2017, s. 547; Sieradzka, 2008, s. 56; Szumański, 2015, s. 539; Rachwał, 2019, s. 842). Trzeba jednak zaznaczyć, że w art. 209 i art. 377 k.s.h. użyto niedookreślonego zwrotu „sprzeczność interesów”. Z kolei w art. 211 i art. 380 k.s.h. ustawodawca posługuje się określeniem „zajmowanie się interesami konkurencyjnymi” i „uczestniczenie w spółce konkurencyjnej”. Analiza tych wyrażeń wymaga natomiast uwzględnienia kontekstu danej sprawy. Tym samym w przypadku norm prawnych zawartych w powyższych przepisach stwierdzenie, że zachowanie członka zarządu było sprzeczne z prawem okaże się zabiegiem bardziej skomplikowanym niż względnie prostsze porównanie działania albo zaniechania tego podmiotu i zakresu normowania normy prawnej wyrażonej w art. 198 lub art. 406 k.s.h. Niemniej w analizowanych orzeczeniach nie odwołano się w tej mierze do dyrektywy dokładnego oznaczenia naruszonego przepisu. Spostrzeżenie to podaje zatem w wątpliwość przydatność tej wytycznej.

Ogólny obowiązek prowadzenia spraw spółki

Dalej idące wątpliwości w judykaturze budzi pytanie, czy naruszenie ogólnych przepisów o prowadzeniu spraw spółki

może być kwalifikowane jako zachowanie sprzeczne z prawem. Jednocześnie należy zauważyć, że właśnie na tym tle dostrzegalna staje się zmiana zapatrywania judykatury na omawianą przesłankę odpowiedzialności członka zarządu. W art. 201 § 1 i art. 368 § 1 k.s.h. ustawodawca stwierdza mianowicie, że zarząd prowadzi sprawy spółki i ją reprezentuje. Zgodnie natomiast z art. 208 § 2 i art. 371 § 1 k.s.h. każdy członek zarządu ma nie tylko prawo, lecz także obowiązek prowadzenia spraw spółki, o ile umowa spółki (statut) nie stanowi inaczej. W tym zakresie możliwe jest zatem zrekonstruowanie nakazu prowadzenia spraw spółki. Niemniej zwrot „prowadzenie spraw spółki” pozostaje niedookreślony.

W orzecznictwie wyrażono mianowicie pogląd, w świetle którego art. 201 k.s.h. nie określa dostatecznie precyzyjnie obowiązków członka zarządu (wyrok SA w Warszawie z 18.08.2011 r., I ACa 54/11). W konsekwencji sąd nie uwzględnił żądania spółki, gdyż nie wskazała ona „konkretnego” przepisu, którego naruszenie wyrządziło jej szkodę. Ujęcie to nawiązywało zarazem do stanowiska prezentowanego już wcześniej w doktrynie, w świetle którego powołany przepis przyznaje członkowi zarządu wyłącznie ogólną kompetencję do prowadzenia spraw spółki (Błaszczuk, 2009a, s. 41, 2009b, s. 8). Tym samym w art. 201 § 1 k.s.h. i art. 368 § 1 k.s.h. ustawodawca nie nakłada szczegółowych obowiązków na funkcjonariusza spółki. Podobny pogląd spotyka się także obecnie z aprobatą części przedstawicieli doktryny (Rodzyńkiewicz, 2018, art. 293, t. 2). Trzeba jednak zauważyć, że ujęcie przedstawione w wymienionym orzeczeniu zostało również poddane przekonującej krytyce (Opalski i Oplustil, 2013b, s. 17–18, 2013a, s. 28; Oplustil, 2010, s. 764–765; Siemiątkowski, 2007, s. 179–180; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 709–710; podobnie Piotrowska, 2009, s. 234).

Niemniej wydane następnie rozstrzygnięcia przedstawiają odmienne zapatrywanie na znaczenie ogólnych przepisów o prowadzeniu spraw spółki z perspektywy odpowiedzialności członka zarządu. W wyroku z 19.04.2013 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie stwierdził bowiem ogólnie, że naruszenie art. 208 § 2 k.s.h. stanowi zachowanie uzasadniające w świetle art. 293 k.s.h. ponoszenie odpowiedzialności przez członka zarządu (wyrok SA w Warszawie z 19.04.2013 r., VI ACa 1342/12). Podobnie w wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie z 11.12.2017 r. wskazano, że zamówienie analizy na koszt spółki dla własnych celów członka zarządu stanowi zachowanie naruszające art. 201 § 1 k.s.h. i może uzasadniać zasądzenie odszkodowania na mocy art. 293 k.s.h. (wyrok SO w Olsztynie z 11.12.2017 r., I C 708/16). Niemniej wymienione rozstrzygnięcia nie rozwijają szerzej przyjętego stanowiska. Powyższa zwięzłość argumentacji wydaje się zastanawiająca, biorąc pod uwagę stanowczość dyrektywy wskazania „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu oraz ogólnego charakteru przepisów o prowadzeniu spraw spółki.

Z tej perspektywy warto odnotować wyrok z 24.07.2014 r., w którym Sąd Najwyższy zauważył, że przy wykonywaniu obowiązku z art. 201 § 1 k.s.h. członek zarządu powinien kierować się wyłącznie interesem spółki (wyrok SN

z 24.07.2014 r., II CSK 627/13). W orzeczeniu tym wskazano zarazem, że „zawinione działania dokonane z przekroczeniem ryzyka gospodarczego są sprzeczne z interesem spółki i jako naruszające ogólny zakaz określony w art. 201 k.s.h. uzasadniają odpowiedzialność członka zarządu na podstawie art. 293 § 1 k.s.h.” (wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 627/13). Powyższy pogląd nawiązuje do podobnego stanowiska wyrażonego pod rządami kodeksu handlowego, zgodnie z którym powoływanie się na ryzyko związane z prowadzeniem działalności gospodarczej nie zwalniało z winy członka zarządu, jeżeli szkoda powstała w następstwie nienależytego prowadzenia spraw spółki (rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. — Kodeks handlowy; wyrok SN z 9.05.2000 r., IV CKN 117/00). Ujęcie to spotkało się z aprobatą w literaturze (Okolski i in., 2005, s. 503; Okolski i Wajda, 2017, s. 13; Oplustil, 2010, s. 786–787; Siemiątkowski, 2007, s. 183–184; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 714; Szczęsny, 2004, s. 415, 2007, s. 26).

Stanowisko wyrażone w wyroku z 24.07.2014 r. zostało następnie zaakceptowane w orzecznictwie zarówno na tle art. 293 k.s.h. (wyrok SA w Poznaniu z 6.07.2017 r., I ACa 420/14; wyrok SO w Białymstoku z 30.09.2016 r., VII Ga 335/16; wyrok SN z 14.04.2016 r., II CSK 430/15; podobnie zdaje się wyrok SN z 7.02.2019 r., II CSK 8/18, 2019; wyrok SN z 9.02.2018 r., I CSK 246/17), jak i na tle art. 483 k.s.h. (wyrok SA w Krakowie z 1.03.2017 r., I ACa 1469/16). Ujęcie to podzieliła również część doktryny (Dumkiewicz, 2020, art. 293, t. 4; Kidyba, 2020a, art. 293, t. 6). Trzeba przy tym zaznaczyć, że referowana koncepcja nie była rozwijana w powołanych orzeczeniach. Tymczasem nie jest ona w pełni wolna od wątpliwości.

Powstaje w szczególności pytanie, czy w takim ujęciu przekroczenie dozwolonego ryzyka gospodarczego powinno być rozpatrywane na płaszczyźnie sprzeczności z prawem zachowania członka zarządu, czy raczej na płaszczyźnie winy tego podmiotu. W literaturze można wskazać pogląd opowiadający się za tym ostatnim ujęciem (Błaszczuk, 2009a, s. 38, 40–43, 2012b, s. 48, 50; podobnie Pinior, 2017, s. 552–553). Na poparcie tego stanowisko podnosi się bowiem, że przekroczenie granic dozwolonego ryzyka gospodarczego nie zostało wprost wymienione w art. 293 i art. 483 k.s.h. Ustawodawca nie zakazuje przy tym w prawie prywatnym podejmowania takich zachowań. Sprzeczność z prawem działania albo zaniechania członka zarządu nie zależy z kolei od stopnia ryzyka gospodarczego takiej aktywności.

Warto jednak zauważyć, że podejmowanie decyzji z przekroczeniem dozwolonego ryzyka gospodarczego traktowano w powołanych wyrokach jako naruszenie obowiązku wynikającego z art. 201 i art. 368 k.s.h. (wyrok SA w Krakowie z 1.03.2017 r., I ACa 1469/16; wyrok SA w Poznaniu z 6.07.2017 r., I ACa 420/14; wyrok SO w Białymstoku z 30.09.2016 r., VII Ga 335/16; wyrok SN z 14.4.2016 r., II CSK 430/15; wyrok SN z 24.7.2014 r., II CSK 627/13; podobnie zdaje się wyrok SN z 7.02.2019 r., II CSK 8/18). Tym samym zachowanie to było rozpatrywane na płaszczyźnie bezprawności. Za takim wnioskiem przemawia również

ogólne stwierdzenie, zgodnie z którym przekroczenie granic tego ryzyka narusza prawo (wyrok SN z 9.02.2018 r., I CSK 246/17). Powyższe ujęcie zdaje się nawiązywać do stanowiska ujmującego przekroczenie granic wspomnianego ryzyka na płaszczyźnie bezprawności, a nie winy (Nowacki, 2021, art. 293, nb. 65; Opalski, 2016, art. 483, nb. 36, 2018, art. 293, nb. 36; Oplustil, 2010, s. 787–790; podobnie Popiołek, 2015, art. 483, nb. 8; Siemiątkowski, 2007, s. 183–184; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 714; Szczurowski, 2020, art. 293, nb. 13; podobnie zdaje się Szumański, 2004, s. 599).

Jednocześnie trafnie wskazuje się w doktrynie, że żądanie naprawienia szkody nie może być oparte tylko na zarzucie podjęcia przez członka zarządu nadmiernie ryzykownej decyzji (Oplustil, 2010, s. 787–790). Konieczne jest bowiem w tym przypadku wykazanie, że funkcjonariusze spółki przekroczyli przysługującą im swobodę, naruszając zarazem interes spółki.

Nie przesądzając tej kwestii, warto zwrócić uwagę na wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z 19.11.2020 r., w którym również uznano, że niedołożenie należytej staranności przy prowadzeniu spraw spółki narusza art. 201 k.s.h. i tym samym stanowi zachowanie sprzeczne z prawem (wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2020 r., I AGa 67/20). Sąd nie odwoływał się zatem do kryterium interesu spółki lub dozwolonego ryzyka gospodarczego, poprzestając na uwzględnieniu miernika z art. 293 § 2 k.s.h. Taki argument wydaje się z kolei bardziej spójny zarówno z regulacją przewidzianą w kodeksie spółek handlowych, jak i z ogólnym uregulowaniem odpowiedzialności kontraktowej.

Należy przy tym zaznaczyć, że stanowisko zajmowane w rozstrzygnięciach wydawanych od 2013 r. nawiązuje do poglądów wyrażanych w doktrynie (Buszmak, 2016, s. 57; Chełkowska, 2016, s. 35; Dumkiewicz, 2020, art. 293, t. 4; Kidyba, 2020b, art. 483, t. 4; Opalski, 2018, art. 293, nb. 19). Konsekwentnie zatem ostrość różnicy między przeważającymi interpretacjami art. 293 § 1 i art. 483 § 1 k.s.h. prezentowanymi w orzecznictwie i literaturze uległa istotnemu zmniejszeniu. Warto przy tym zauważyć, że trafnie podnoszone w doktrynie argumenty przeciwko wymogowi podania „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu mogą okazać się nieaktualne w związku z uznawaniem naruszenia ogólnych norm prawnych o prowadzeniu spraw spółki za zachowanie sprzeczne z prawem w rozumieniu art. 293 § 1 i art. 483 § 1 k.s.h.

Spostrzeżenie to podaje zarazem w wątpliwości słuszność sformułowania wymogu wskazania „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu. Co więcej, dyrektywa ta nie była w zasadzie przedmiotem rozważań w omawianych orzeczeniach, mimo że dotyczyły one ogólnych przepisów o prowadzeniu spraw spółki. Wymóg ten został jedynie poruszony w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 1.03.2017 r., w którym zwięźle wskazano, że naruszenie art. 368 i art. 380 k.s.h. jest wystarczające do stwierdzenia sprzeczności z prawem zachowania członka zarządu (wyrok SA w Krakowie z 1.3.2017 r., I ACa 1469/16).

Należyta staranność

Z dotychczasowych rozważań wynika, że wymóg oznaczenia „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu nie był często podnoszony w judykaturze. Analiza dostępnych publicznie orzeczeń wskazuje natomiast, że argumentacja odwołująca się do tego wymogu nierzadko powoływana jest w przypadku, gdy spółka domaga się naprawienia szkody doznanej w wyniku niedołożenia przez członka zarządu należytej staranności. Przeważnie bowiem wskazuje się wtedy, że samo naruszenie art. 293 § 2 k.s.h. nie prowadzi do odpowiedzialności funkcjonariusza spółki (wyrok SA w Krakowie z 12.01.2016 r., I ACa 1413/15; wyrok SA w Warszawie z 18.08.2011 r., I ACa 54/11; wyrok SA w Warszawie z 7.06.2018 r., VII AGa 156/18; wyrok SA we Wrocławiu z 24.11.2016 r., I ACa 1303/16; wyrok SN z 9.02.2006 r., V CSK 128/05; wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 627/13; wyrok SO w Olsztynie z 27.07.2017 r., V GC 64/15; wyrok SO w Rzeszowie z 4.04.2018 r., VI GC 298/17; wyrok SR w Oławie z 20.02.2014 r., VI C 577/13; podobnie wyrok SA w Białymstoku z 22.10.2014 r., I ACa 375/14).

Trzeba przy tym od razu podkreślić, że znaczenie należytej staranności dla kształtowania obowiązków członka zarządu jest zagadnieniem kontrowersyjnym. Część przedstawicieli doktryny przyjmuje bowiem, że art. 293 § 2 k.s.h. i art. 483 § 2 k.s.h. nie stanowią samodzielnej podstawy odpowiedzialności, lecz powinny być rozpatrywane na płaszczyźnie winy (Błaszczak, 2009b, s. 5, 2012a, s. 83; Kidyba, 2020a, art. 293, t. 6, 2020b, art. 483, t. 4; Koch, 2004, s. 545; Kopaczynska-Pieczniak, 2013, s. 762; Rodzyńkiewicz, 2018, art. 293, t. 2; Siemiątkowski, 2007, s. 177–178; Siemiątkowski i Szczurowski, 2015, s. 708; Szczurowski, 2020, art. 293, nb. 21; podobnie zdaje się Strzelczyk, 2012, art. 293, t. 7, art. 483, t. 6). Takie ujęcie pozostaje zatem w zgodzie z przedstawionym stanowiskiem orzecznictwa.

Niemniej w literaturze można również odnotować pogląd, w świetle którego niedołożenie należytej staranności stanowi w myśl art. 293 § 2 k.s.h. zachowanie sprzeczne z prawem i tym samym może uzasadniać ponoszenie odpowiedzialności przez członka zarządu (Chełkowska, 2016, s. 34–36; Dumkiewicz, 2020, art. 293, t. 4; Hotel, 2015, s. 83–85; Kułak, 2015, s. 292–294; Nowacki, 2021, art. 293, nb. 4, 21, 24, 43–44; Opalski, 2016, art. 483, nb. 17, 2018, art. 293, nb. 17; Opalski i Oplustil, 2013b, s. 16–19, 2013a, s. 26–28; Oplustil i Włudyka, 2012, s. 836–837; Pabis, 2020, art. 293, nb. 6; Popiołek, 2015, art. 483, nb. 4; Stefanicki, 2020, s. 117; Szczęsny, 2007, s. 27; Żurek, 2003, s. 37–38; podobnie Popiołek, 2008, art. 293, t. 5). Niekiedy dodaje się również, że niestaranne prowadzenie spraw spółki powinno być traktowane jako naruszenie art. 201 § 1, art. 219 § 1 lub art. 221 § 1 k.s.h. (Opalski, 2016, art. 483, nb. 19, 2018, art. 293, nb. 19). W doktrynie wyrażono również postulat *de lege ferenda*, by członek zarządu odpowiadał za niedołożenie należytej staranności (Guzewicz i Jagodziński, 2013, s. 48–49). Warto zatem z tej perspektywy zauważyć, że w wyroku z 19.11.2020 r. Sąd Apelacyjny w Szczeci-

nie przychylił się do przeważającego stanowiska doktryny, uznając, że art. 293 § 2 k.s.h. może stanowić podstawę do formułowania obowiązków członka zarządu (wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2020 r., I AGa 67/20). Niewykluczone, że ujęcie to okaże się zwiastunem nowej linii orzecznictwa, która dodatkowo zbliży stanowisko judykatury do poglądu przeważającego w doktrynie.

Analiza znaczenia art. 293 § 2 i art. 483 § 2 k.s.h. dla odpowiedzialności członka zarządu zasługuje niewątpliwie na odrębne opracowanie, na co wskazuje sama liczba powołanych publikacji. Z perspektywy niniejszych rozważań należy natomiast zwrócić uwagę na rolę dyrektywy dokładnego oznaczenia sprzeczności z prawem. Wymóg ten nie odnosi się bowiem do sedna rozważanego problemu, tj. treści obowiązków członka zarządu. Przeciwnie, dyrektywa ta pełni raczej rolę argumentu perswazyjnego. Można nawet wywodzić, że jej sensem nie jest doprecyzowanie wszelkich przypadków sprzeczności z prawem, a jedynie określenie znaczenia niestaranego prowadzenia spraw spółki. Dotyczyłaby ona zatem zagadnienia szczegółowego, a nie ogólnego. Wniosek ten wzmacnia częste podnoszenie w wymienionych orzeczeniach, że wymogu „konkretności” przepisu nie spełnia „samo uchybienie” art. 293 § 2 k.s.h. Takie stwierdzenie sugeruje z kolei, że norma prawna wyrażona w tym przepisie staje się jednak „konkretna”, jeżeli spółka zarzuca członkowi zarządu także inne zachowanie sprzeczne z prawem.

Z tego punktu widzenia powstaje zatem pytanie o sens rozważanej wytycznej. Trzeba bowiem zauważyć, że naruszenie obowiązku prowadzenia spraw spółki uznaje się w nowszym orzecznictwie za zachowanie sprzeczne z prawem w rozumieniu art. 293 § 1 i art. 483 § 1 k.s.h. Tym samym przepisy statuujące wspomniany obowiązek, mimo swojej ogólności, uznawane są za dostatecznie precyzyjne. Dlatego sądzę, że trafniejsze byłoby odstępianie od tej dyrektywy i skoncentrowanie rozważań sądu na pytaniu, czy możliwe jest zrekonstruowanie obowiązku, którego naruszenia dopatruje się spółka.

Normy prawne wyrażone poza kodeksem spółek handlowych

Trafnie wskazuje się, że zachowanie członka zarządu sprzeczne z prawem może polegać nie tylko na naruszeniu normy prawnej wyrażonej w kodeksie spółek handlowych, lecz także innej normy prawnej powszechnie wiążącej (zamiast wielu zob. Bieniak, 2020, art. 483, nb. 1, 6; Frąckowiak, 2008, art. 483, t. 3; Kidyba, 2014, art. 293, nb. 7, 2020a, art. 293, t. 2, 3, 2020b, art. 483, t. 2, 3; Kupryjańczyk, 2020, art. 483, nb. 4; Nowacki, 2021, art. 293, nb. 29, 30; Opalski, 2016, art. 483, nb. 13, 2018, art. 293, nb. 13; Pabis, 2020, art. 293, nb. 6; Popiołek, 2008, art. 293, t. 6, 2015, art. 483, nb. 5; Strzelczyk, 2012, art. 293, t. 4, art. 483, t. 2; Szajkowski i Tarska, 2013, art. 483, nb. 19, 2014, art. 293, nb. 21–22; Szczurowski, 2020, art. 293, nb. 15). Tym samym zakres za-

stosowania art. 293 i art. 483 k.s.h. wydaje się szeroki. Niemniej badane orzeczenia dotyczą najczęściej naruszenia norm prawnych zawartych w kodeksie spółek handlowych.

W tej mierze przyjęto mianowicie, że wypłata premii kwartalnej niezgodnie z ustawą o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi (ustawa z 3.03.2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi) stanowi zachowanie sprzeczne z prawem w rozumieniu art. 293 k.s.h. (wyrok SA w Łodzi z 19.12.2012 r., I ACa 946/12). W orzeczeniu tym sąd stwierdził zarazem, że naruszenie art. 5 ust. 1 powołanej ustawy spełniało wymóg wskazania „konkretnego” przepisu. Podobnie niezrealizowanie obowiązków informacyjnych przewidzianych w ustawie o obrocie instrumentami finansowymi (ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi) zostało zakwalifikowane w świetle art. 483 k.s.h. jako zachowanie sprzeczne z prawem (wyrok SR dla m. st. Warszawy z 29.07.2014 r., XV GC 2207/13). Warto jednak zaznaczyć, że w orzeczeniu tym sąd traktował naruszenie wspomnianego unormowania jako przypadek niedołożenia należytej staranności, co „stanowi wystarczająca podstawę do skierowania wobec tego podmiotu [członka zarządu — przyp. KŻ] roszczeń odszkodowawczych przez spółkę” (wyrok SR dla m. St. Warszawy z 29.07.2014 r., XV GC 2207/13). Tym samym zachowanie sprzeczne z prawem polegałoby w takim ujęciu na naruszeniu art. 483 § 2 k.s.h., a nie normy prawnej wyrażonej w innym akcie normatywnym niż kodeks spółek handlowych.

Wreszcie w najnowszych orzeczeniach uznano, że naruszenie ustawy o rachunkowości jest zachowaniem sprzecznym z prawem w rozumieniu art. 293 k.s.h. (ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości; wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2020 r., I AGa 67/20; wyrok SA w Szczecinie z 27.11.2020 r., I AGa 72/20). Podobnie przesłanka ta została uznana za spełnioną w razie zrealizowania znamion czynu opisanego w art. 54 § 1 kodeksu karnego skarbowego (ustawa z 10.09.1999 r. — Kodeks karny skarbowy; wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2020 r., I AGa 67/20).

Analiza powyższych orzeczeń prowadzi do wniosku, że ryzyko obarczenia członków zarządu nadmierną odpowiedzialnością z tytułu naruszenia norm prawnych wyrażonych poza kodeksem spółek handlowych nie zaktualizowało się obecnie. Zwraca przy tym uwagę częste akcentowanie szerokiego zakresu zastosowania art. 293 i art. 483 k.s.h. mimo stosunkowo nielicznych przypadków rozpatrywania naruszenia pozakodeksowych norm prawnych.

Zakończenie

Dotychczasowe rozważania uzasadniają, moim zdaniem, krytyczną ocenę sformułowanej w orzecznictwie dyrektywy wskazania „konkretnego” przepisu naruszonego przez członka zarządu. Wymóg ten budzi istotne wątpliwości za-

równy pod względem teoretycznym, jak i praktycznym. Powyższa dyrektywa w szczególności nie przyczynia się do wyjaśnienia, na czym polega sprzeczność zachowania członka zarządu z prawem. Co więcej, wbrew jej częstemu akcentowaniu w orzecznictwie i literaturze, dyrektywa ta nie jest w zasadzie wykorzystywana poza kontekstem wykładni art. 293 § 2 i art. 483 § 2 k.s.h. Dlatego jej *prima facie* szerokie ujęcie wydaje się nieprawidłowe. Przedstawiona w orzecznictwie interpretacja art. 293 i art. 483 k.s.h. unika zarazem udzielenia odpowiedzi na kluczowe pytanie o treść obowiązków członka zarządu.

Warto jednak w mojej ocenie jednocześnie zwrócić uwagę na zbliżanie się stanowiska judykatury do poglądów przeważających w doktrynie. Zmiana ta wyraża się w szczególności w szerszym ujmowaniu zakresu zastosowania art. 293 i art. 483 k.s.h. przez uznanie naruszenia ogólnego obowiązku prowadzenia spraw spółki za zachowanie sprzeczne z prawem. W najnowszym orzecznictwie wskazano również na możliwość rekonstruowania obowiązków członka zarządu w drodze odwołania się do art. 293 § 2 i art. 483 § 2 k.s.h.

Przypisy/Notes

¹ Publikacja powstała w ramach stażu naukowego sfinansowanego w drodze konkursu ze środków Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Bibliografia/References

Literatura/Literature

- Bieniak, M. (2020). W: J. Bieniak, M. Bieniak, G. Nita-Jagielski, K. Oplustil, R. Pabis, A. Rachwał, M. Spyra, G. Suliński, M. Tofel, M. Wawer, R. Zawłocki, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz* (7. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Bilewska, K. (2007). Bezprawność a niedochowanie należytej staranności w rozumieniu art. 293 k.s.h. *Palestra*, (3/4), 275–279.
- Bilewska, K. (2009). Odpowiedzialność odszkodowawcza członków zarządu spółki z o. o. jako odpowiedzialność ex contractu. *Monitor Prawniczy*, (19), 1070–1073.
- Błaszczak, P. (2009a). Odpowiedzialność odszkodowawcza menedżerów spółek a przekroczenie tzw. dopuszczalnego ryzyka gospodarczego. *Przegląd Prawa Handlowego*, (11), 37–43.
- Błaszczak, P. (2009b). Odpowiedzialność odszkodowawcza menedżerów spółek za zawieranie umów opcji walutowych. *Prawo Spółek*, (6), 2–11.
- Błaszczak, P. (2012a). Koncepcja „biznesowej oceny sytuacji” na tle prawa polskiego (uwagi de lege lata i de lege ferenda). *Państwo i Prawo*, (3), 75–88.
- Błaszczak, P. (2012b). Przesłanka bezprawności w ramach odpowiedzialności odszkodowawczej menedżerów spółek. *Monitor Prawniczy*, (1), 47–50.
- Borysewicz, A. (2017). *Odpowiedzialność członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialności*. Gdańsk: ODDK.
- Buszmał, D. (2016). Działanie lub zaniechanie sprzeczne z prawem lub postanowieniami umowy spółki jako przesłanka odpowiedzialności odszkodowawczej członków zarządu na podstawie art. 239 k.s.h. *Przegląd Prawa Handlowego*, (5), 51–58.
- Chełkowska, A. (2016). Regulacja odpowiedzialności odszkodowawczej członków zarządu z perspektywy zasad ładu korporacyjnego. *Przegląd Prawa Handlowego*, (10), 31–39.
- Dumkiewicz, M. (2020). *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Wolters Kluwer.
- Frąckowiak, J. (2008). W: W. Pyziół (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.
- Grzegorzczak, F. (2011). Odpowiedzialność członków zarządu spółki akcyjnej wyznaczonych na operatora systemu dystrybucyjnego z tytułu naruszenia prawa energetycznego. *Palestra*, (9/10), 36–49.
- Guzewicz, A., Jagodziński, M. (2013). Przesłanki odpowiedzialności członków zarządu w świetle art. 293 i art. 483 k.s.h. — de lege lata i de lege ferenda. *Przegląd Prawa Handlowego*, (11), 47–50.
- Hotel, M. (2015). Modyfikacja zasad odpowiedzialności członków organów wobec spółki kapitałowej. *Przegląd Sądowy*, (9), 79.
- Jastrzębski, J. (2013). W sprawie odpowiedzialności członków organów spółek kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (7), 15–22.
- Kidyba, A. (2014). *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz* (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Kidyba, A. (2020a). *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do art. 1–300*. T. I (16. wyd.). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kidyba, A. (2020b). *Kodeks spółek handlowych. Komentarz do art. 300–633*. T. II (16. wyd.). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Koch, A. (2004). Zasady i przesłanki odpowiedzialności za szkody wyrządzone spółce z ograniczoną odpowiedzialnością — na tle przepisów kodeksu spółek handlowych. W: M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*. Kraków.
- Kopaczynska-Pieczniak, K. (2013). *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością*. Warszawa: Wolters Kluwer SA.
- Kulak, K. (2015). *Stosunek członkostwa w zarządzie spółki kapitałowej*. Warszawa: LEX a Wolters Kluwer business.
- Kupryjańczyk, D. (2020). W: Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych* (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Nowacki, A. (2021). *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz. Art. 227–300 KSH*. Warszawa: C.H.Beck.
- Okolski, J., Modrzejewski, J., Gasiński, Ł. (2005). Odpowiedzialność członków zarządu w spółkach kapitałowych — miernik staranności. W: A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne okresu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtyśkiemu* (495–508). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Okolski, J., Wajda, D. (2017). Odpowiedzialność członków zarządu spółek kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (2), 11–17.
- Opalski, A. (2016). W: A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Spółka akcyjna. Komentarz. Art. 393–490*. T. IIb. Warszawa: C.H.Beck.
- Opalski, A. (2018). W: A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz. Art. 227–300*. T. IIb. Warszawa: C.H.Beck.
- Opalski, A., Oplustil, K. (2013a). Jeszcze w sprawie odpowiedzialności członków organów spółek kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (12), 26–29.
- Opalski, A., Oplustil, K. (2013b). Niedochowanie należytej staranności jako przesłanka odpowiedzialności cywilnoprawnej zarządców spółek kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (3), 11–23.
- Oplustil, K. (2010). *Instrumenty nadzoru korporacyjnego (corporate governance) w spółce akcyjnej*. Warszawa: C.H.Beck.

- Oplustil, K., Wludyka, T. (2012). O związkach między prawem karnym i prawem spółek. Uwagi na marginesie cywilnej i karnej odpowiedzialności menedżerów spółek kapitałowych. W: P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga Jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Pabis, R. (2020). *W Kodeks spółek handlowych. Komentarz* (7. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Pinior, P. (2017). Odpowiedzialność cywilnoprawna członków zarządu spółki z o.o. za wyrządzoną szkodę (wybrane problemy odpowiedzialności na podstawie art. 293 k.s.h.). W: M. Jagielska, E. Rott-Pietrzyk, M. Szpunar (red.), *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Wojciechowi Popiołkowi*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Piotrowska, M. (2009). Odpowiedzialność cywilna komplementariusza będącego spółką z ograniczoną odpowiedzialnością i członków jej zarządu w spółce komandytowej-Zagadnienia wybrane. *Studia Erasmiana Wratislaviensia Acta Studentium*, (2), 219–245.
- Płonka, E. (1994). Odpowiedzialność odszkodowawcza członków zarządu spółki kapitałowej wobec spółki (art. 292 i art. 474 k. h.). *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, (2), 207–227.
- Popiołek, W. (2008). W: W. Pyziół (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.
- Popiołek, W. (2015). W: J. A. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz* (7. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Rachwał, A. (2019). Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. W: A. Szumański (red.), *System prawa handlowego. Prawo spółek handlowych*. T. 2a (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Radwan-Röhrenscheff, M. (1999). Odpowiedzialność cywilnoprawna członków zarządu spółek kapitałowych. *Monitor Prawniczy*, (6), 16–19.
- Rodzyńkiewicz, M. (2018). *Kodeks spółek handlowych. Komentarz* (7. wyd.). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Siemiątkowski, T. (2007). *Odpowiedzialność cywilnoprawna w spółkach kapitałowych*. Warszawa: C.H.Beck.
- Siemiątkowski, T., Szczurowski, T. (2015). Zasady odpowiedzialności cywilnoprawnej w spółkach kapitałowych. W: S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*. T. 17a (2. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Sieradzka, M. (2008). Odpowiedzialność członków zarządu za naruszenie zakazu konkurencji w spółkach kapitałowych. *Przegląd Prawa Handlowego*, (12), 53.
- Sołtysiński, S. (2011). Ład korporacyjny w świetle lekcji kryzysu. *Kwartalnik Prawa Prywatnego*, (1).
- Sołtysiński, S., Moskwa, P. (2016). Organy spółki kapitałowej. W: S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*. T. 17b (2. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Stefanicki, R. (2018). Modele staranności członków zarządu spółki kapitałowej w świetle współczesnych wyzwań. W: J. Frąckowiak (red.), *Kodeks spółek handlowych po 15 latach obowiązywania* (695–704). Warszawa: Wolters Kluwer.
- Stefanicki, R. (2020). *Należyta staranność zawodowa członka zarządu spółki kapitałowej*. Wolters Kluwer.
- Strzelczyk, K. (2012). W: T. Siemiątkowski, R. Potrzeszcz (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz. Tytuł III. Spółki kapitałowe. Dział II. Spółka akcyjna*. T. 3. Warszawa: LexisNexis.
- Szajkowski, A., Tarska, M. (2013). W: S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, A. Herbet, M. Mataczyński, I. Mika, T. Sójka, M. Tarska, M. Wyrwiński, *Kodeks spółek handlowych. Spółka akcyjna. Komentarz do artykułów 301–490*. T. III (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Szajkowski, A., Tarska, M. (2014). W: S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, A. Herbet, M. Mataczyński, I. Mika, T. Sójka, M. Tarska, M. Wyrwiński, *Kodeks spółek handlowych. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Komentarz do 151–399*. T. II (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Szczęsny, R. (2004). *Zarząd w spółkach kapitałowych ze szczególnym uwzględnieniem ograniczeń kompetencji członków zarządu*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”.
- Szczęsny, R. (2007). Odpowiedzialność odszkodowawcza członków zarządu. *Prawo Spółek*, (3), 22–31.
- Szczurowski, T. (2020). W: Z. Jara (red.), *Kodeks spółek handlowych* (3. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Szumański, A. (2004). Zagadnienia konstrukcyjne odpowiedzialności członka zarządu spółki kapitałowej względem współnika. W: M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*. Kraków: Kantor Wydawniczy „Zakamycze”.
- Szumański, A. (2015). Organy spółki z o.o. W: S. Sołtysiński (Red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*. T. 17a (2. wyd.). Warszawa: C.H.Beck.
- Tworowska, A. (2015). Sposoby ograniczania odpowiedzialności członków zarządu spółek kapitałowych. W: J. Olszewski (red.), *Tendencje reformatorskie w prawie handlowym: Między teorią a praktyką*. Warszawa: C.H.Beck.
- Tworowska, A. (2016). Możliwość wyłączenie i ograniczenia odpowiedzialności cywilnoprawnej członka zarządu spółki kapitałowej — zagadnienia wybrane. *Studia Prawnoustrojowe*, (32), 87–101.
- Żurek, J. (2003). *Odpowiedzialność cywilnoprawna członków zarządu spółki z o.o. wobec spółki i jej wierzycieli*. Kraków: Dom Wydawniczy „Ostoja”.

Akty prawne/Legal acts

- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. — Kodeks handlowy, Dz.U. nr 57, poz. 502 z późn. zm.
- Ustawa z 23.04.1964 r. — Kodeks cywilny, Dz.U. z 2019 r., poz. 1145 z późn. zm.
- Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości, Dz.U. z 1994 r., nr 121, poz. 591 z późn. zm.
- Ustawa z 10.09.1999 r. — Kodeks karny skarbowy, Dz.U. z 1999 r., nr 83, poz. 930 z późn. zm.
- Ustawa z 3.03.2000 r. o wynagradzaniu osób kierujących niektórymi podmiotami prawnymi, Dz.U. z 2019 r., poz. 2136.
- Ustawa z 15.09.2000 r. — Kodeks spółek handlowych, Dz.U. z 2020 r., poz. 1526 z późn. zm.
- Ustawa z 29.07.2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, Dz.U. z 2020 r., poz. 89 z późn. zm.

Orzecznictwo/Judgments

- Postanowienie SN z 15.02.2012 r., I PK 131/11, Legalis nr 483331.
- Wyrok SA w Białymstoku z 22.10.2014 r., I ACa 375/14, Legalis nr 1163509.
- Wyrok SA w Krakowie z 1.03.2017 r., I ACa 1469/16, Legalis nr 1683278.
- Wyrok SA w Krakowie z 9.10.2018 r., I AGa 347/18, LEX nr 2692753.
- Wyrok SA w Krakowie z 12.01.2016 r., I ACa 1413/15, Legalis nr 1435325.
- Wyrok SA w Lublinie z 21.11.2018 r., I AGa 116/18, Legalis nr 1857655.
- Wyrok SA w Łodzi z 19.12.2012 r., I ACa 946/12, Legalis nr 734298.
- Wyrok SA w Poznaniu z 6.07.2017 r., I ACa 420/14, Legalis nr 2288444.
- Wyrok SA w Poznaniu z 11.10.2012 r., I ACa 336/12, Legalis nr 737666.
- Wyrok SA w Szczecinie z 19.11.2020 r., I AGa 67/20, Legalis nr 2553934.

Wyrok SA w Szczecinie z 27.11.2020 r., I AGa 72/20, Legalis nr 2546280.
Wyrok SA w Warszawie z 7.06.2018 r., VII AGa 156/18, Legalis nr 1834724.
Wyrok SA w Warszawie z 18.08.2011 r., I ACa 54/11, Legalis 385358.
Wyrok SA w Warszawie z 19.04.2013 r., VI ACa 1342/12, Legalis nr 722849.
Wyrok SA w Warszawie z 28.11.2014 r., I ACa 805/14, Legalis nr 1241765.
Wyrok SA we Wrocławiu z 24.11.2016 r., I ACa 1303/16, Legalis nr 2147110.
Wyrok SN z 7.02.2019 r., II CSK 8/18, Legalis nr 1872836.
Wyrok SN z 8.11.2018 r., II CSK 587/17, Legalis nr 1847119.
Wyrok SN z 9.02.2006 r., V CSK 128/05, MoP 2006, nr 5, s. 226.
Wyrok SN z 9.02.2018 r., I CSK 246/17, Legalis nr 1765969.
Wyrok SN z 9.05.2000 r., IV CKN 117/00, Wokanda 2000, nr 10, s. 6.
Wyrok SN z 14.04.2016 r., II CSK 430/15, Legalis nr 1472302.
Wyrok SN z 24.07.2014 r., II CSK 627/13, OSP 2016, nr 10, poz. 95 z glosą T. M. Kłody, tamże.
Wyrok SN z 24.09.2008 r., II CSK 118/08, OSNC 2009, nr 9, poz. 131 z glosą aprobującą K. Bilewskiej, MoP 2009, nr 19, s. 1070–1073.
Wyrok SO w Białymstoku z 30.09.2016 r., VII Ga 335/16, Legalis nr 1979692, Legalis nr 1979692.
Wyrok SO w Gliwicach z 12.08.2016 r., X Ga 139/16, Legalis nr 2039279.
Wyrok SO w Lublinie z 1.06.2017 r., IX GC 489/12, Legalis nr 2100778.
Wyrok SO w Łodzi z 19.09.2014 r., X GC 888/13, Legalis nr 2077199.
Wyrok SO w Olsztynie z 11.12.2017 r., I C 708/16, Legalis nr 1983661.
Wyrok SO w Olsztynie z 27.07.2017 r., V GC 64/15, Legalis nr 1984522.
Wyrok SO w Rzeszowie z 4.04.2018 r., VI GC 298/17, Legalis nr 2121403.
Wyrok SO w Szczecinie z 15.05.2019 r., VIII GC 551/13, Legalis nr 2188793.
Wyrok SO w Warszawie z 15.03.2016 r., XXVI GC 1094/14, Legalis nr 2130955.
Wyrok SR dla m. St. Warszawy z 29.07.2014 r., XV GC 2207/13, Legalis nr 2139204.
Wyrok SR w Kędzierzynie Koźlu z 15.11.2016 r., I C 1229/15, Legalis nr 2160641.
Wyrok SR w Oławie z 20.02.2014 r., VI C 577/13, Legalis nr 2171971.

Dr Krzysztof Żok

Adiunkt w Katedrze Prawa Cywilnego, Handlowego i Ubezpieczeniowego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Dr Krzysztof Żok

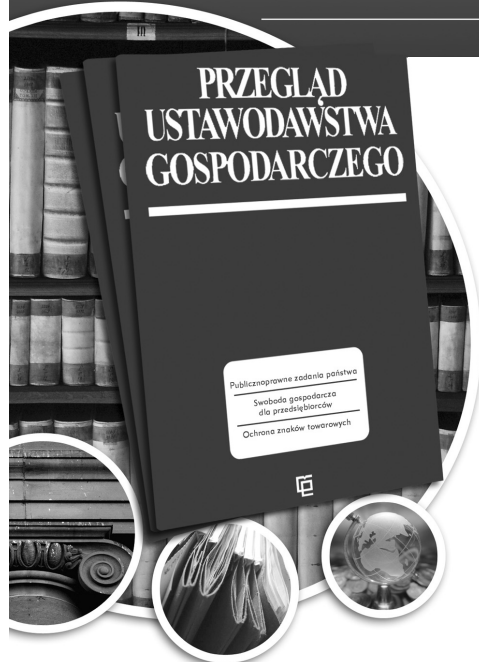
Assistant professor in the Chair of Civil, Commercial and Insurance Law at the Faculty of Law and Administration of Adam Mickiewicz University in Poznań.

Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

Business Law Journal

www.pug.pl

www.pwe.com.pl

ZNAJDZIESZ NAS TU

www.pug.pl

tel. 795 155 583

ul. Podwale 17